

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ
ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ
У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ**

Дячкова О.М.

Анотація: Беручи до уваги прагнення українського суспільства до європейської інтеграції, необхідно вивчати та враховувати міжнародний досвід. У статті розглянуто світовий досвід організації та забезпечення безпеки суспільства. Визначено, що для формування міжнародної системи попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій необхідно підвищити рівень підготовки сил та засобів оперативно-рятувальної служби до їх використання за призначенням, сформувати єдину договірно-правову базу співробітництва з іноземними державами та проводити спільні тренувальні навчання.

Ключові слова: організація діяльності, фахівці оперативно-рятувальної служби, безпека життєдіяльності, міжнародний досвід, зарубіжні країни.

Актуальність теми. Інтеграції системи оперативно-рятувальної служби до світових стандартів сприяє досвід закордонних колег. Одним із найважливіших завдань оперативно-рятувальної служби будь-якої держави є безпека життєдіяльності суспільства, яка організована за трьома основними напрямками:

- попередження, профілактика виникнення надзвичайних ситуацій;
- якісна професійна підготовка особового складу до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій різного масштабу;
- швидке реагування на ситуацію, що склалася.

У зв'язку із зміною характеру катастроф, їх масштабів й тяжкістю економічно-соціальних наслідків, проблема безпеки громадян повинна вирішуватися в рамках єдиної міжнародної стратегії сталого розвитку та співробітництва.

Сучасне суспільство висуває нові вимоги до професійної підготовки висококваліфікованих, компетентних, конкурентоздатних, відповідальних фахівців оперативно-рятувальної служби, здатних працювати на рівні світових стандартів.

Вивчення міжнародного досвіду сприяє адаптації до європейських вимог та удосконаленню системи професійної підготовки фахівців оперативно-рятувальної служби в Україні. Врахування прогресивних ідей закордонних колег слугує легкій взаємодії між фахівцями оперативно-рятувальної служби різних країн, обміну знаннями, тісній співпраці із закордонними рятувальними службами, виробленню нових підходів не лише в питаннях реагування на ризики, а й щодо теоретичної та практичної підготовки фахівців.

Питання організації діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби у надзвичайних ситуаціях є актуальним в Україні, тому ми поставили за **мету** вивчити досвід зарубіжних країн та виокремити прогресивні ідеї щодо можливого використання їх в Україні.

Виклад основного матеріалу. Принцип проходження служби в оперативно-рятувальних формуваннях закордоном — різний: у США, Канаді, Великобританії — добровільний, в Турції, Португалії — за призовом, у Німеччині, Франції, Бельгії, Норвегії, Нідерландах — добровільний в поєднанні з обов'язковим призовом певних категорій громадян [5].

Принципово важливим для України є міжнародний досвід професійної підготовки до діяльності в екстремальних умовах надзвичайної ситуації. У Німеччині, наприклад, практично в кожній федеральній землі є свої пожежні, рятувальні школи чи інститути. Незважаючи на те, що навчання в цих закладах, включають теорію та практику, подібно до українських, більша

увага приділяється саме практиці. На думку німців, лише тренування виробляють практичні навички та розвивають набуту майстерність [3, с. 114].

Особливу увагу професійній підготовці фахівців оперативно-рятувальної служби приділяє управління Цивільної безпеки Франції, постійно організовує курси підвищення кваліфікації та піклується про розвиток освіти у нових галузях: боротьба із забрудненням, транспортування небезпечних речовин, вуглеводневі пожежі, безпека нафтової промисловості та ін. [3, С. 116-117].

Розглянемо державні установи зарубіжних країн, на яких покладено виконання завдань у сфері оперативно-рятувальної служби. У більшості держав врегулюванням надзвичайних ситуацій опікується Міністерство Внутрішніх Справ (Бельгія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Чеська Республіка, Фінляндія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Польща, Португалія); в Ірландії, Швеції та Данії — Міністерство Оборони; в Норвегії — Міністерство юстиції та поліції; ряд інших країн знаходяться у структурі місцевих департаментів та муніципалітетів [2].

У Великобританії не має окремого державного органу, який координує організацію діяльності аварійно-рятувальної служби. Основна відповідальність за захист населення, подолання та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, організацію аварійно-рятувальних робіт покладена на Міністра внутрішніх справ Великобританії, який очолює спеціальний комітет Кабінету міністрів. До складу цього комітету входять керівники інших ключових міністерств та відомств (як приклад, міністр з охорони здоров'я, відповідальний за реагування на виникнення епідемій тощо) [5].

Федеральне агентство з управління у надзвичайних ситуаціях (FEMA), загальнодержавний орган в США відповідає за належний рівень безпеки громадян та допомогу при надзвичайних ситуаціях. FEMA, підрозділ Міністерства внутрішньої безпеки США і безпосередньо підпорядковується президентові.

На Федеральне агентство з управління у надзвичайних ситуаціях США покладено виконання таких завдань: забезпечення населення

індивідуальними засобами захисту; евакуація населення; планування використання сховищ у разі надзвичайної ситуації; перебування в стані готовності до дій засобів зв'язку й оповіщення; організація взаємодії з підрозділами збройних сил, поліцією та з іншими організаціями, задіяних в проведенні аварійно-рятувальних роботах [5].

На відміну від інших країн, які для організації діяльності органів та підрозділів оперативно-рятувальної служби, наділяють додатковими повноваженнями профільні органи влади, США сформували нове федеральне відомство — Міністерство внутрішньої безпеки. До нового міністерства належать вже існуючі служби та підрозділи, що відповідають за організацію національної безпеки США, організацію реагування на надзвичайні ситуації (Секретна служба, Федеральне агентство з управління у надзвичайних ситуаціях (FEMA), Берегова охорона, Федеральна служба охорони, Митно-прикордонна служба) [5].

Федеральне Міністерство внутрішніх справ Австрії (ФМВС), центральний орган виконавчої влади, координує організацію діяльності оперативно-рятувальної служби Австрійської Республіки. Фахівці оперативно-рятувальної служби виконують превентивні заходи щодо зниження ризику виникнення надзвичайних ситуацій, захисту населення та природного середовища як в межах країни так і міжнародних масштабах.

Австрійська оперативно-рятувальна служба в цілому сформована за аналогічними принципами, що і поліція. Діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби керується пожежно-поліцейськими уставом і законами земель (Австрійська Республіка складається з 9 федеральних земель), причому на території кожної діє власне законодавство, що регламентує протипожежну службу. Законодавство країни, що регламентує діяльність оперативно-рятувальної служби, вимагає, щоб на території кожної землі у стані повної готовності знаходився щонайменше один підрозділ громадської пожежної охорони. Громадська пожежна охорона складається з добровільної, професійної та пожежної охорони промислових підприємств [4].

Завданнями забезпечення життєбезпеки населення, запобігання виникнення надзвичайних ситуацій, попередження та гасіння пожеж, проведення аварійно-рятувальних робіт у Латвійській Республіці займається Державна пожежно-рятувальна служба при Міністерстві внутрішніх справ [2].

Державна пожежно-рятувальна служба складається з Центрального апарату, який організовує і контролює діяльність служби та підзвітних йому структурних підрозділів. Центральний апарат в свою чергу складається з Головного управління, відділу організації роботи керівника та відділу внутрішнього аудиту [4].

До головних завдань Державної пожежно-рятувальної служби належать: аналіз стану пожежонебезпеки й можливості виникнення надзвичайних ситуацій в країні; надання до Міністерства внутрішніх справ пропозицій щодо покращення ситуації в сфері пожежної безпеки; організація та проведення аварійно-рятувальних, рятувально-пошукових робіт; забезпечення захисту громадян; ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій; відповідно до компетентності, здійснення заходів з цивільного захисту; виконання науково-дослідницької роботи в галузі пожежної безпеки, пожежогасіння, рятувальних робіт та цивільного захисту тощо [2].

Державна пожежно-рятувальна служба Латвійської Республіки входить до складу оперативно-рятувальних служб Європейських держав, що дає змогу фахівцям ризиконебезпечних професій обмінюватися досвідом з колегами з інших європейських країн [2].

Департамент пожежної служби та рятування населення Литовської Республіки, що знаходиться у підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ, відповідає за: захист населення, майна та навколишнього середовища в екстремальних умовах катастроф та аварій; організацію системи запобігання виникнення пожеж та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; діяльність добровільних організацій у сфері пожежної безпеки; координування навчання в галузі цивільного захисту [2].

Рятувальний департамент Естонської Республіки знаходиться під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ та відповідає за планування готовності до стихійних лих, аварій та катастроф й управління діяльністю районних рятувальних центрів; розвиток та реалізацію державної політики у сфері захисту населення.

Головні сфери діяльності Рятувального департаменту — це рятувальні роботи; державний пожежний нагляд; регулювання кризових ситуацій; прийняття заходів щодо попередження надзвичайних ситуацій; розмінування; надання першої допомоги [2].

Державна пожежна служба Республіки Польща знаходиться під керівництвом Міністерства внутрішніх справ й входить до складу Національної оперативно-рятувальної системи. Національна оперативно-рятувальна система, в свою чергу, є інтегральною частиною структури внутрішньої безпеки країни [2]

Головний комендант Державної пожежної служби — це центральний орган влади, відповідальний за організацію пожежної безпеки та Національної оперативно-рятувальної системи. Національна оперативно-рятувальна система включає в себе:

- 494 державних пожежно-рятувальних підрозділів;
- 3745 добровільних підрозділів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- 5 промислових підрозділів з пожебезпеки;
- 2 промислових рятувальних підрозділів;
- 11 лікарень у головних містах Польщі;
- 201 державних експертів, компетентних в галузі оперативно-рятувальної служби.

Основними обов'язками фахівців Державної пожежної служби є: попередження надзвичайних ситуацій, розпізнавання рівнів загрози виникнення надзвичайних ситуацій, гасіння пожеж, проведення невідкладних

робіт після хімічних чи екологічних аварій, надання першої медичної допомоги тощо [2].

В організації системи захисту населення і територій від стихійних лих закордонних країн спостерігається багато спільного: керівництво системами здійснюється на урядовому рівні або безпосередньо через Міністерство внутрішніх справ, або Міністерство оборони чи через спеціально створені органи державної влади; питання організації дій в екстремальних умовах надзвичайної ситуації покладено на міністерства, відомства та місцеві органи влади, які відповідають за проведення аварійно-рятувальних робіт, в організації оперативно-рятувальних робіт залучаються громадські організації та добровільні підрозділи; ґрунтовно продумані системи професійної підготовки фахівців оперативно-рятувальної служби, навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях [1].

В закордонній системі діяльності оперативно-рятувальної служби задіяні не лише професіонали, а й добровольці. У більшості зарубіжних країн діяльність добровольців відбувається за таким алгоритмом: коли поступає виклик про надзвичайну ситуацію, черговий диспетчер передає детальну інформацію (мету виклику, характер надзвичайної ситуації, адресу події, необхідних фахівців) добровільним підрозділам; ті в свою чергу зобов'язані залишити основне місце роботи та з'явитися за якомога короткий час, в Німеччині це 8 хвилин (час, передбачений законом). Заробітну плату за ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації отримують за основним місцем роботи. Надалі всі витрати роботодавців на виплату заробітної плати добровольців за час їх відсутності на місці основної роботи компенсуються за кошти місцевих органів самоуправління. Всі добровольці мають страховки в разі нещасного випадку [2].

Міжнародний досвід, орієнтований на створення покращеної системи управління якістю оперативно-рятувальної служби, сприяє удосконаленню законодавства й нормативно-правової бази, що регламентує діяльність

ризиконебезпечних професій та слугує інструментом функціонування всієї галузі міжнародної співпраці у сфері цивільного захисту.

На часі, західні країни удосконалюють структуру та нарощують можливості сил фахівців оперативно-рятувальної служби щодо попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій. Велика увага приділяється розвитку сил і засобів моніторингу, попередження та ліквідації наслідків стихійних лих та катастроф техногенного характеру [5].

Аналіз основних характеристик оперативно-рятувальної служби в окремих закордонних країнах показав, що система забезпечення життєбезпеки суспільства подібна до української, але організація професійної діяльності є досконалішою і на щабель вищою ніж в Україні.

Висновки. Для формування міждержавної системи попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій, на сучасному етапі необхідно підвищити рівень підготовки фахівців оперативно-рятувальної служби, створити єдину договірно-правову базу відносин із зарубіжними державами, проводити спільні тренувальні навчання з відпрацювання превентивних заходів при ліквідації аварій, катастроф.

Ми проаналізували країни, досвід яких є найбільш придатним для використання в Україні.

В умовах соціально-економічної та військово-політичної ситуації в країні, міжнародний досвід функціонування та управління діяльності оперативно-рятувальної служби варто використовувати з метою якісного вдосконалення організаційної структури в Україні, вивчити підходи щодо створення міжнародних центрів реагування на широкомасштабні надзвичайні ситуації та налагоджувати тісне співробітництво щодо застосування науково-технічних досягнень й новітніх технологій у сфері захисту населення від стихійних лих, аварій та катастроф.

Взаєморозуміння та обмін досвідом між різними країнами у сфері цивільного захисту сприяють швидкому розвитку оперативно-рятувальних

сил у вирішенні завдань з попередження, реагування, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Висновки з вивчення міжнародного досвіду складають теоретичну основу для реалізації практичних завдань організації діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби.

Література

1. Домбровська С.М., Харламова Ю.Є. Міжнародний досвід розвинених демократичних країн у сфері цивільного захисту/ С.М. Домбровська, Ю.Є. Харламова // XII Міжнародний виставковий форум «Технології захисту-2013»: матеріали 15 Всеукраїнської науково-практичної конференції рятувальників. — К.: ІДУЦЗ ДСНС України, 2013.
2. Європейський цивільний захист [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/echo/files/civil_protection/vademecum/menu/5.html.
3. Козяр М.М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій [Текст]: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Козяр Михайло Миколайович; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. - К., 2005. - 532 арк.
4. Труш О.О. Досвід побудови та діяльності систем цивільного захисту країн – членів Європейського Союзу Північної Європи та Норвегії / О.О. Труш // Державне будівництво. — 2009. Вип. 2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.
5. Шпаковский Ю.Г., Малышев В.П., Богатырев Э.Я. Основные мировые тенденции развития систем антикризисного управления и обоснование предложений по формированию государственной политики в области защиты населения и территорий на период до 2010 года // Стратегия гражданской защиты: проблемы и исследования. — 2013. Т.3. — № 2. С. 538-561.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ ОПЕРАТИВНО-СПАСАТЕЛЬНОЙ СЛУЖБЫ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

Дячкова О.М.

Аннотация: Принимая во внимание стремление украинского общества к европейской интеграции, необходимо изучать и учитывать международный опыт. В статье рассмотрено мировой опыт организации и обеспечения безопасности граждан. Определено, что для формирования международной системы предотвращения и ликвидации чрезвычайных ситуаций необходимо повысить уровень подготовки сил и средств оперативно-спасательной службы к их использованию по назначению, сформировать единую договорно-правовую базу сотрудничества с иностранными государствами и проводить совместные тренировочные учения.

Ключевые слова: организация деятельности, специалисты оперативно-спасательной службы, безопасность жизнедеятельности, международный опыт, зарубежные страны.

INTERNATIONAL PRACTICE OF ACTIVITY ORGANIZATION OF RESCUE SERVICE SPECIALISTS DURING EMERGENCIES

O. Diachkova

Abstract: Taking into account the Ukrainian society ambition to European integration, it is necessary to learn and consider the international practice. The article deals with the global experience of activity organization and safety protection of humanity. It is found out that for the creation of international system of prevention and recovery emergencies there is a need to improve the level of rescue service specialists training, to form single contract and legal base of cooperation with foreign countries and conduct joint drill.

Key words: activity organization, rescue service specialists, civil protection, international practice, foreign countries.